

سنچش کیفیت زندگی در محله نارمک تهران بر اساس مدل توسعه یافته شاخص شکوفایی شهری (CPI-QL)^۱

غزاله رهسپار طلوعی*، فرح حبیب**، زهرا سادات سعیده زرآبادی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۵/۲۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۸/۶/۲۵

چکیده

در قرن بیست و یک شهرها با آشفتگی‌های بسیاری روبرو هستند. مدل شکوفایی شهری که در سال ۲۰۱۲ توسط برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد معرفی شد، یک رویکرد تازه به رونق شهری و پایداری پیشنهاد می‌کند و به دنبال راه حلی اساسی برای بهبود کیفیت زندگی است. این مقاله بر اساس مدل توسعه یافته شاخص شکوفایی شهری (CPI-QL)^۲ که به ایجاد الگویی بومی برای توسعه و ارتقای کیفیت زندگی در شهرها می‌انجامد، به سنچش کیفیت زندگی در محله نارمک تهران می‌پردازد. مدل پیشنهادی می‌تواند در تحقق توسعه شهری پایدار، بهبود وضعیت کیفیت زندگی و سنچش وضعیت شکوفایی در شهرهای ایران بسیار تاثیرگذار بوده و به عنوان نمونه‌ای بومی شده و توسعه یافته از مدل جهانی شکوفایی شهری ارایه شود که سنچهای قابل اطمینان برای بررسی، تحلیل و الیت‌بندی اقدامات شهری باشد. روش جمع‌آوری داده از طریق پرسشنامه می‌باشد که در محله نارمک تهران سنجیده شده است. با توجه به افزایش شاخص‌ها در این پژوهش به منظور خلاصه‌سازی و دستیابی به اصلی‌ترین عوامل از روش تحلیل عاملی در راستای تجزیه و تحلیل اطلاعات داده‌ها بهره گرفته شده است.

وازگان کلیدی

شاخص شکوفایی شهری، کیفیت زندگی شهری، محله نارمک، روش تحلیل عاملی

Gh.rahsepar@yahoo.com

* دکترای شهرسازی، گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

f.habib@srbiau.ac.ir

** استاد گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

z.zarabadi@srbiau.ac.ir

*** دانشیار گروه شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۱- این مدل برگرفته از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان "توسعه مدل شکوفایی شهری در شهرهای ایران با تأکید بر مولفه کیفیت زندگی" است.

مقدمه

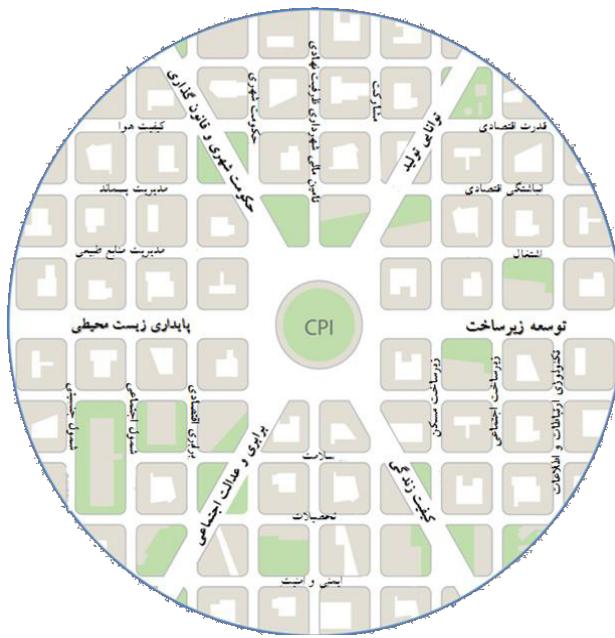
شکوفایی، یکی از مهم‌ترین مواردی است که در طول زمان و فضا از سوی انسان‌ها مورد پیگیری مداوم قرار گرفته است. اما تنها چند دهه است که تصمیم‌سازان، دانشگاهیان، عملگرایان و مردم، نسبت به اندازه‌گیری این بُعد مهم از توسعه انسانی حساس شده‌اند. STATE OF THE WORLD'S CITIES 2012/2013 (بررسی و کشف رابطه بین شهر و شاخص‌های شکوفایی و اینکه این شاخص‌ها چگونه می‌تواند به تغییر و یا پیشرفت کیفیت زندگی شهری یک رویکرد تازه به رونق شهری و پایداری پیشنهاد می‌کند. رویکردی جامع، یکپارچه و ضروری برای ارتقاء رفاه جمعی و تحقق تمام آن خواسته‌ها. این رویکرد جدید کمک می‌کند تا شهرهای جهان سوی آینده شهری بهتر از لحاظ اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و محیط زیست هدایت شوند. بررسی و کشف رابطه بین شهر و شاخص‌های شکوفایی و اینکه این شاخص‌ها چگونه می‌تواند به تغییر و یا پیشرفت کیفیت زندگی شهری منجر شود، از مسائل مهم شهرهای قرن بیست و یکم است. همچنین پرداختن به این موضوع که چگونه می‌توان با تکیه بر مدل شکوفایی شهری، کیفیت زندگی در شهر و محلات شهری را ارتقا داد از دیگر مسائل پیش روست که در این پژوهش به آن پرداخته شده است.

هدف اصلی این مقاله سنجش مدل توسعه یافته و بومی‌سازی شده شکوفایی شهری (CPI-QL) بر اساس مولفه کیفیت زندگی است که بر گسترش تمامی معیارهای ابعاد شکوفایی شهری، بر اساس مولفه کیفیت زندگی انجامیده است و در مطالعات پیشین پژوهشگر بیان شده است. مدل بومی شده شکوفایی شهری، با تأکید بر مفهوم کیفیت زندگی که خود یکی از ابعاد شکوفایی شهری است، بسط داده و معیارهایی را که در مدل شکوفایی هنوز به آن پرداخته نشده و یا بسیار کمتر نگ دیده شده اند ولی در نظر ساکنین محلات مهم شمرده می‌شوند و تاثیر بسزایی در رونق شهرها و ارتقا کیفیت زندگی شهرنشینی دارند، را در نظر گرفته است. با بسط دادن این بعد از شکوفایی و بومی ساختن آن با توجه به فرهنگ ایرانی و نیازها و ارزش‌های ساکنین محلات شهر تهران، در نهایت به توسعه این مدل مفهومی در شرایط فعلی شهرهای ایران رسید که می‌تواند گامی مهم برای بهبود و هدفمند کردن اقدامات شهرسازی در محلات در نظر گرفت. این مدل به عنوان ابزار مفیدی در باز تعریف ضروری دستور کار سیاست شهری در سطح محلی، ملی و منطقه‌ای می‌تواند به کار آید. در این پژوهش به سنجش شکوفایی (CPI-QL) محله نارمک با تأکید بر مولفه کیفیت زندگی بر اساس داده‌های حاصل از ۲۰۰ پرسشنامه پرداخته شده است.

روش پژوهش: تحقیق پیش رو از نوع توسعه‌ای کاربردی می‌باشد، زیرا سعی دارد با استفاده از این نظری موجود در ارتباط با مدل شکوفایی شهری و مولفه کیفیت زندگی شهری و عوامل موثر بر آن به توسعه مدل و ارزیابی آن در محله نارمک تهران پردازد. در این راستا ابتدا به روش استنادی به مطالعه مباحث نظری و ادبیات موضوعی تحقیق پرداخته شده است. ابعاد، معیارهای مدل شکوفایی شهری و شاخص‌های موثر در کیفیت زندگی شناسایی و برای توسعه مدل استخراج شده‌اند. در مرحله بعد جهت دستیابی به روابط علی و شناخت همبستگی و روابط بین متغیرها و شاخص‌های مدل شکوفایی شهری و مفهوم کیفیت زندگی، از روش تحلیلی استفاده شد. پس از تدقیق و خلاصه کردن تمامی شاخص‌های اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش مطالعاتی پیمایشی و از طریق پرسشنامه، از جامعه اماری مورد نظر جمع‌آوری شده است. با توجه به ازدیاد شاخص‌های این پژوهش به منظور خلاصه‌سازی و دستیابی به اصلی‌ترین عوامل از روش تحلیل عاملی در راستای تجزیه و تحلیل اطلاعات پژوهش بهره گرفته شده است.

چهارچوب نظری پژوهش

شکوفایی شهری: شکوفایی یک مفهوم چند بعدی و چند انتظامی است، در حقیقت همانند مفهوم توسعه پایدار که مقوله‌های مرتبط بسیاری را در بر دارد شکوفایی در این احساس گسترده‌تر از موقوفیت‌های اقتصادی محدود فراتر می‌رود تا یک توسعه اجتماعی با مبانی گستردگی، معادل و انعطاف‌پذیر را در بر بگیرد. (STATE OF THE WORLD'S CITIES 2012/2013) بنابر این مفهوم شکوفایی، یکی از به روزترین تلاش‌هایی است که در راستای سنجش و ارتقای کیفیت زندگی در شهرها صورت گرفته است که به توسعه متعادل تمامی ابعاد شهر می‌پردازد. چگونگی ترویج شکوفایی نکته و محور اصلی توسعه شهری است که باید در شهرهای قرن بیست و یک مدنظر باشد. این مدل مفهومی بطور گسترده توسط هیئت‌ات از سال ۲۰۱۲-۲۰۱۳ تحت عنوان شاخص‌های شکوفایی شهری مطرح شد. بعد از تغییرات، نقدها و پیشرفت‌هایی که در طی این چند سال نموده است در سال ۲۰۱۵، به شکوفایی شهری مبتکرانه و پیشگام تغییر یافت که البته این تغییرات در اصل و مدل کلی مفهوم نبوده و در برخی جزئیات، سنجش‌ها، ابعاد و رویکرد‌های نهایی حاصل شده است. در معنای لغوی شکوفایی یعنی وضعیت بالیدن، روئیدن، شکوفا شدن، رونق، سعادت، ثروت و یا موقعیت اجتماعی موفق.. در اصطلاح، شکوفایی می‌تواند به مفهوم آسایش و آرامش مربوط شود (Wong 2015) و می‌توان آن را به ۶ بخش تقسیم کرد: ۱- توانایی تولید. ۲- پایداری زیست محیطی. ۳- برابری و همه شمول بودن اجتماعی. ۴- کیفیت زندگی. ۵- زیرساخت شهری. ۶- حکومت شهری و قانون‌گذاری (Habitat UN, 2016).

تصویر ۱-چرخ شکوفایی شهری منبع: 2016 CPI Metadata

شکوفایی شهری به عنوان مبنایی است برای یافتن و ترویج الگوی جدید یا مدل سازی شهری در مقیاس جهانی، که سازگار با شرایط محیطی و دینامیک است (Arbab, 2017, 291). برای یک زندگی شکوفا، تدارک نیازهای و نیازهای غیر مادی بسیار مهم است. با این حال، شکوفایی، بیشتر از نیازهای اساسی است و بر این اساس، شکوفایی شهری رویکردی فراتر از مبارزه با مشکلات شهرهای امروز است.

(Sasaki, 2014) از دیدگاه مدل شکوفایی شهری، شهر شکوفا شهری است که به شاخص های زیر توجه کافی را داشته باشد:

۱. شهر بارور شهری است که با اجرای سیاست های موثر اقتصادی و اصلاحات، به رشد و توسعه اقتصادی، ایجاد درآمد، تأمین شغل مناسب و فرصت های برابر برای همه کمک کند. نخستین بُعد شکوفایی شهری، رشد اقتصادی بر پایه تولید سرمایه، کارآفرینی و اشتغال است.

۲. شهر شکوفا، شهری است که زیرساخت و امکانات عمومی مناسب را به منظور بهبود زندگی شهری، پویایی و قابلیت ارتباط تأمین کند.

۳. شهر شکوفا توزیع و باز توزیع عادلانه منفعت های شهر را تضمین می کند، از فقر و شیوع زاغه نشینی می کاهد، از حقوق گروه های اقلیت و آسیب پذیر محافظت می کند و تساوی جنسیتی و مشارکت مدنی در حوزه اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را تضمین می کند.

۴. شهر شکوفا با ایجاد راه حل های خلاق برای افزایش کیفیت محیط به دنبال راه هایی برای استفاده کارآمدتر از انرژی، به حداقل رساندن فشار در زمین های اطراف و منابع طبیعی و به حداقل رساندن تلفات زیست محیطی است.

۵. امروزه، شکوفایی شامل اجزای بیشتر، به غیر از مطالعه گسترشده، کیفیت زندگی یکی از مهمترین جنبه های شهر شکوفا می باشد که خود ترکیب شاخص هایی چون آموزش، سلامت، واینمی و ارتقای فضای عمومی به منظور افزایش همبستگی اجتماعی، هویت مدنی و همچنین تضمین امنیت و اینمی جان ها و اموال است.

۶. در نهایت شهر شکوفا متنکی بر چهارچوب سازمانی و حکومت و قانون گذاری صحیح است زیرا که پیشرفت در زمینه هر کدام از ابعاد شکوفایی، توسط قوانین و مقررات موجود موسسات شتاب خواهد گرفت.

جدول ۱- ویژگی های شهر شکوفا. مأخذ: نگارنده

شهر شکوفا شهری است که موارد زیر را تأمین کند:

با اجرای سیاست های موثر اقتصادی و اصلاحات، به رشد و توسعه اقتصادی، ایجاد درآمد، تأمین شغل مناسب و فرآوری و تولید فرصت های برابر برای همه کمک کند.

توسعه زیرساخت زیرساخت مناسب ائم از تأسیسات بهداشتی، راه ها، فناوری اطلاعات و ارتباطات را به منظور بهبود زندگی شهری، افزایش فرآوری، پویایی و قابلیت ارتباط تأمین کند.

<p>ارتفاعی استفاده از فضاهای عمومی به منظور افزایش همبستگی اجتماعی، هویت مدنی، و همچنین تضمین امنیت و ایمنی جان‌ها و اموال را تأمین کند.</p>	<p>کیفیت زندگی</p>
<p>توزیع عادلانه منفعت‌های شهر را تضمین می‌کند، از فقر و شیوع زاغه‌نشینی می‌کاهد، از حقوق گروه‌های اقلیت و آسیب‌پذیر محافظت می‌کند، تساوی جنسیتی را افزایش می‌دهد، مشارکت مدنی در حوزه اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را تضمین می‌کند.</p>	<p>برابری و همه شمولی اجتماعی</p>
<p>در حالی که رشد را تضمین می‌کند، با ایجاد راحلهای خلاق برای افزایش کیفیت محیط به دنبال راههایی برای استفاده کارآمدتر از انرژی، به حداقل رساندن فشار در زمین‌های اطراف و منابع طبیعی و به حداقل رساندن تلفات زیست‌محیطی است، برای حفاظت از محیط زیست شهری و دارایی‌های طبیعی ارزش قائل شود.</p>	<p>پایداری زیست محیطی</p>
<p>حکومت داری شهری و رهبری تحول گرای گسترش سیاست‌های مناسب و موثر، قوانین و مقررات، و ایجاد چارچوب سازمانی کافی با نهادهای محلی قوی و ترتیبات سازمانی صحیح همگی می‌توانند بر شکوفایی یک شهر در عرصه محلی تا جهانی تأثیر بگذارند.</p>	<p>حکومت و قانون‌گذاری</p>

کیفیت زندگی: کیفیت زندگی امروزه به مفهومی پیچیده و سیال در زمینه کاربرد آن تبدیل شده است. این مفهوم، اکنون به طور گسترده برای توصیف هر چیزی، از وضعیت تراز مالی بانک‌های کشورها تا سعادت و خشنودی افراد به کار می‌رود. کیفیت زندگی به شدت از زمان و مکان متأثر است و مؤلفه‌ها و عوامل تشکیل دهنده آن با توجه به دوره زمانی و مکان جغرافیایی فرق خواهد کرد کیفیت زندگی تا حدود زیادی تحت تأثیر ارزش‌ها است و در واقع طبق ارزش‌های فردی، اجتماعی و ملی تعریف می‌شود که ضمن دارا بودن ابعاد عینی و وابستگی به شرایط، امری است ذهنی و درونی و متصور و در نتیجه در نهایت به تصورات و ادراک فرد از واقعیت‌های زندگی بستگی دارد. کیفیت زندگی شهری، به نوعی بیانگر وضعیت افراد ساکن در یک شهر می‌باشد(Roback J. Wages, 1982).

کیفیت زندگی شهری ممکن است احساس خوبی باشد از ترکیبی از عوامل مرتبط با حس مکان یا هویت مکان، از قبیل خوانایی، خاطره جمعی و حس تعلق تاریخی، چیزی که در اینجا بسیار مهم است، ارتباط مستقیم عاطفی (احساسی) است که ما با محیط ساخته شده اطراف داریم، به عبارت دیگر احساس ما واکنش احساسی بین روان ما و فرم محیط و اجزای اصلی آن است(Nigel Walford 2011,13-15) (Schmit,2002) به طور کلی، کیفیت زندگی شهری، علاوه بر مسائل اقتصادی، نگرانی‌های اجتماعی و محیط زیست را نیز مد نظر قرار می‌دهد. (Baskha, et al 2009: 96) کیفیت زندگی امروزه به موضوعی تبدیل شده که دغدغه همه دولت‌ها و اکثر سازمان‌های بین‌المللی است و توافق عمومی بین محققان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در خصوص کیفیت زندگی وجود دارد. بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی است و این نگرانی از وضعیت و کیفیت زندگی مدرن مشخصه جامعه معاصر است. به طور خلاصه در ارتباط با مفهوم کیفیت زندگی می‌توان به ویژگی‌های زیر اشاره کرد:

۱. کیفیت زندگی مفهومی جهت‌دهنده به سیاست‌های توسعه است که نسبی متاثر از ارزش‌های فردی و اجتماعی و زمان و مکان وابسته به ادراکات درونی و ذهنی است.
۲. واژه کیفیت زندگی اگرچه معنی عام دارد، ولی یک تعریف پذیرفته عام ندارد. کیفیت زندگی یک فرد به حقایق عینی و ادراکات درونی و ذهنی وی وابسته است.
۳. کیفیت زندگی به عنوان مفهومی برای نشان دادن میزان رضایت فرد از زندگی و به عبارتی، معیاری برای تعیین رضایت و عدم رضایت افراد و گروه‌های مختلف از ابعاد مختلف زندگی است.(قالیباف و دیگران، ۱۳۹۰، ۳۴)
۴. کیفیت زندگی، متاثر از شرایط فکری و نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است و نمی‌توان آن را مجزا از ساختارهای فوق تبیین کرد. کیفیت زندگی یک متغیر مرکب است.
۵. کیفیت زندگی مفهومی است چند وجهی و بررسی آن نیاز به اتخاذ رهیافتی میان رشته‌ای و فرا رشته‌ای دارد.
۶. کیفیت زندگی به شدت از زمان و مکان متأثر است و با توجه به دوره زمانی و مکانی مؤلفه‌ها و عوامل تشکیل دهنده اش فرق خواهد کرد.

۷. کیفیت زندگی خمن دارا بودن ابعاد عینی و واپستگی به شرایط عینی و بیرونی، امری است ذهنی و درونی و در نتیجه به تصورات و ادراک فرد از واقعیت های زندگی بستگی دارد.

۸. مفهوم کیفیت زندگی تنها به زندگی انسانی مربوط است.

۹. مفهوم کیفیت زندگی به ندرت، به صورت جمع به کار می رود.

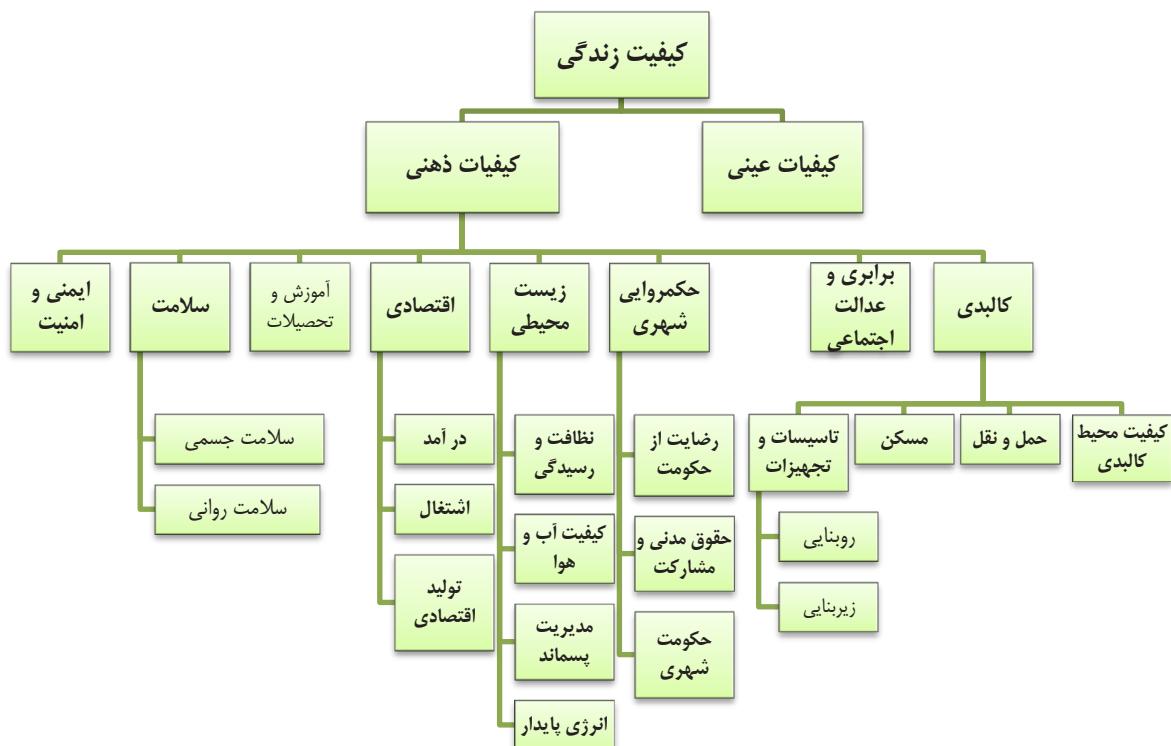
۱۰.. مفهوم کیفیت زندگی به صورت اصطلاحی مفرد، ژنریک و غیرقابل تقسیم به کار می رود که معنی آن قابل روشنگری است.

۱۱.. دسته بندی مفهوم کیفیت زندگی در قالب یک حوزه خاص از علوم اجتماعی دشوار است.

۱۲. این مفهوم در بردارنده بهزیستی و رضایتمندی است که هم بر "فرد" مرکز است و هم شامل "مکان خوب" است که بر موقعیت متصرف است.

۱۳. امروزه موسسات مختلف و همچنین دولت ها در سطح ملی و محلی، به سنجش و شاخص سازی کیفیت زندگی پرداخته اند. (اجزاسکوهی و دیگران، ۱۳۹۲، ۶۴)

۱۴. مفهوم کیفیت زندگی در حالی که دارای سرچشمه خاص و مشخصی در زمان و مکان نیست، با وجود این دارای ویژگی های عمومی یزدیرفت شده ای است.

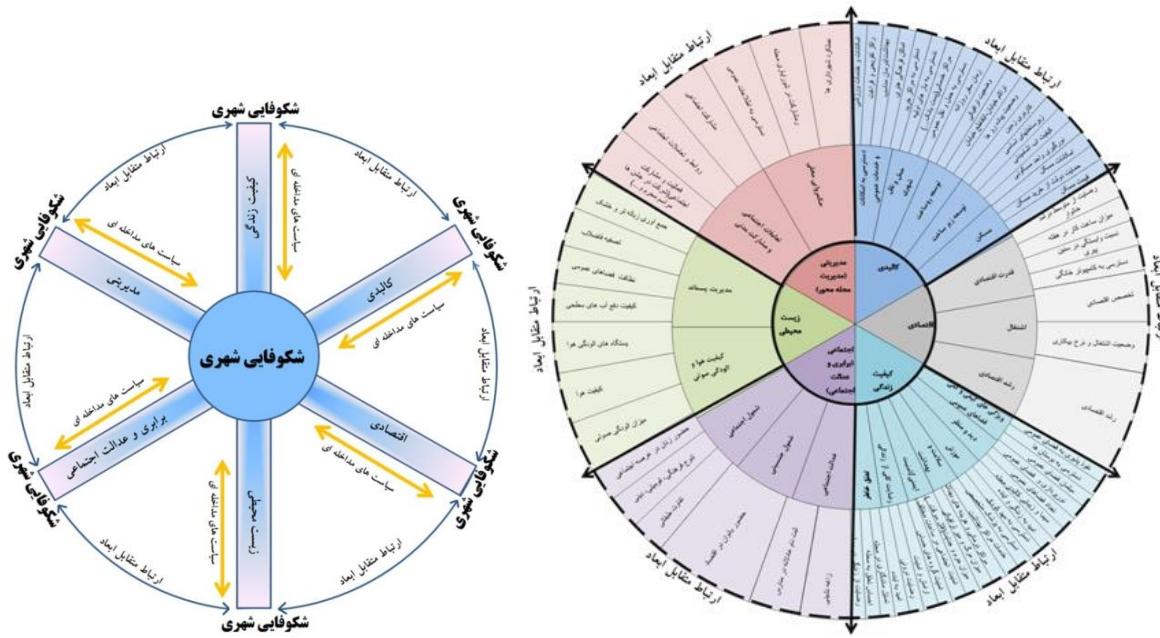

تصویر ۲ - کیفیت زندگی، ابعاد و معیارها. مأخذ: نگارنده

تشریح روش شناسی پژوهش: برای تدوین و توسعه مدل شکوفایی شهری با تاکید بر مولفه کیفیت زندگی از طریق مروری جامع بر متون معتبر جهانی در دو حوزه شکوفایی شهری و کیفیت زندگی، ابتدا شاخص‌های معرفی شده برای کیفیت زندگی (تصویر ۲) بر حسب ابعاد اصلی شکوفایی شهری تقسیم‌بندی و در مدل پیشنهادی جای‌گذاری شدند. که در این مرحله در مجموع، حدود ۱۶۰ شاخص پیشنهاد شدند. سپس پژوهشگر شاخص‌هایی که بین مدل شکوفایی شهری و کیفیت زندگی تکراری بودند و یا قرابات معنایی بسیاری داشتند و قابل حذف بودند. بعد از هم برشان، و حذف شاخص، هام، که اطلاعات لازم از آنها دسترس نیست حذف کرده و مدا. پیشنهادی، دارایه شد.

سپس پژوهشگر شاخص‌هایی که بین مدل شکوفایی شهری و کیفیت زندگی تکراری بودند و یا قرابات معنایی بسیاری داشتند و قابل حذف بودند را بعد از هم پوشانی و حذف شاخص‌هایی که اطلاعات لازم از آنها در دسترس نیست حذف کرده و مدل پیشنهادی را ارایه شد. در ادامه این شاخص‌ها از طریق پرسشنامه در نواحی کلانشهر تهران، مورد آزمون قرار گرفت به این ترتیب عامل‌های: دسترسی به امکانات و خدمات عمومی، حمل و نقل شهری، توسعه روساخت، توسعه زیر ساخت، مسکن، قدرت اقتصادی، استغال، رشد اقتصادی، ویژگی‌های کیفی و کمی فضاهای عمومی، دید و منظر، آموزش، سلامت و بهداشت، ایمنی و امنیت، رضایت کلی از زندگی، تعلق خاطر، عدالت اجتماعی، شمول

جنسيتی، شمول اجتماعی، كيفيت هوا و الودگی صوتی، مدیریت پسماند، تعاملات اجتماعی و مشارکت مدنی، حکمرانی محلی، عوامل اصلی برای توسعه مدل شکوفایی شهری در محلات تهران هستند. هر کدام از این عوامل که قرابت معنایی و عملکردی بیشتری با یکدیگر داشتند در قالب ۶ بعد اصلی شکوفایی شهری، در مدل توسعه یافته شکوفایی جایگذاری شدند. در نهایت مدل پیشنهادی از سوی پژوهشگر در تصویر ۳ آورده شده است.

تصویر ۳- مدل شکوفایی توسعه داده شده بر اساس مولفه کیفیت زندگی در محلات تهران . مأخذ: نگارنده

با توجه به اهمیت مدل شکوفایی، به عنوان جدیدترین معیار سنجش و رتبه بندی شهرهای جهان که در نهایت به ارتقای وضعیت شهرهای امروز میانجامد، و همینطور عدم وجود منابع فارسی در دسترس به دلیل نوپایی این مفهوم، بسط مدل شکوفایی شهری با تاکید بر مولفه کیفیت زندگی که از خواستگاههای بومی و نیازهای محلی ساکنین سنجیده شده است، می‌تواند به ارتقای وضعیت کنونی شهرها و محلات بیانجامد. این مدل به عنوان ابزار مفیدی در باز تعریف ضروری دستور کار سیاست شهری در سطح محلی، ملی و منطقه ای به کار می‌آید.

نمونه موردی: محله نارمک که در منطقه ۸ با وسعت ۸۴.۵۲ هکتار و جمعیتی متعادل ۲۶۹۹۰ نفر، در جنوب ناحیه دو قرار گرفته و دارای کیفیت زندگی خوب بر اساس پژوهش‌های پیشین^۳ است. ده نارمک به دلیل برخورداری از درختهای فراوان انار و تپه‌های پیرامون از دهات قدیمی و مشهور این منطقه بوده است که در ابتدا به نام ده انارک خوانده می‌شده و نارمک به معنی مکیدین نار (انار) وجه تسمیه این محله قرار گرفته است. (سند راهبردی توسعه محله نارمک (۱۳۹۷-۱۳۹۳))

جدول ۲- مشخصات عمومی محله نارمک. (مأخذ: سند راهبردی توسعه محله نارمک، شهرداری منطقه ۸)

مشخصات عمومی و جمعیتی محله			
فارس	قومیت ساکن	شیعه	مذهب
۸۴/۵۲	مساحت(هکتار)	۲۶۹۹۰	جمعیت
۱۰۷۲	تعداد خانوار	۳۱۹	تراکم ناچالص جمعیت
۱۳۱۱۳	مرد	۱۳۸۷۷	زن
۱۰۲۰	بیکار	۸۴۷۳	شاغل
۱۱۲۹	بیسواند	۲۲۲۹۱	باسواند
۱۰۶۴۴	مجرد	۱۳۶۳۳	متاهل

جدول ۳- مشخصات کالبدی محله نارمک. (ماخذ: سند راهبردی توسعه محله نارمک . شهرداری منطقه ۸)

مشخصات کالبدی محله (تعداد مراکز خدماتی موجود در محله)			
	حسینیه	پارک و میدان	-
۱	میدان میوه و تره بار	-	هتل
۶	مسجد	۳۰	مدارس
۱۲	بانک	-	نظامی انتظامی

محله تاریخی - فرهنگی نارمک به عنوان هسته اولیه منطقه، محله‌ای است با سکونت پایدار، آمن، هویتمند و خوانا که تعادل و پیوند مناسب و کنترل شده ای با کل منطقه و شهر دارد. این محله بدليل برخورداری از زیرساخت‌ها، تاسیسات شهری، فضاهای سبز و باز شهری و فضاهای گوناگون جمعی، محیطی با اصالت، با هویت اجتماعی- فرهنگی، پایدار، سرزنش و فعلی برای ساکانش به شمار می‌آید.

(region8.tehran.ir)

بررسی محله نارمک بر اساس عوامل تاثیرگذار در کیفیت زندگی بر اساس مدل (CPI-QL): جامعه اماری ساکنان محله نارمک تهران می‌باشد و بنابر نتایج حاصل از فرمول کوکران حجم نمونه در این پژوهش ۲۰۰ نفر می‌باشد. در هر پرسشنامه ۷۰ سؤال در قالب ۷ عنوان کلی با استفاده از طیف ۵ گانه لیکرت و بر اساس شاخص‌های منتخب مطالعه در بخش‌های پیشین انتخاب شدند. با توجه به ازدیاد شاخص‌های این پژوهش به منظور خلاصه‌سازی و دستیابی به اصلی‌ترین عوامل از روش تحلیل عاملی در راستای تجزیه و تحلیل اطلاعات پژوهش بهره گرفته شده است. تحلیل عاملی روشهای چند متغیره است که علاوه بر تفسیر روابط میان متغیرهایی که بیان آن‌ها مشکل است، با ترکیب بهینه آن‌ها، اطلاعات نهفته در متغیرها را در قالب تعداد کمتری عامل معنادار در دسترس قرار می‌دهد (طالبی و زنگی آبادی، ۱۳۸۰، ۱۲۶). ویژگی عمده این تکنیک، تقلیل شاخص‌ها و متغیرهای زیاد به چند عامل با استفاده از روش‌های ریاضی است. بنابراین در این پژوهش به منظور خلاصه‌سازی حجم گسترده عوامل و شاخص‌های مطرح شده که تعداد ۷۰ شاخص می‌باشد، از روش تحلیل عاملی اکتشافی بهره گرفته شده است.

مرحله اول: محاسبه امتیازات عاملی در محله نارمک: مرحله محاسبه ماتریس امتیازات عاملی را می‌توان مهم ترین مرحله تحلیل عاملی در زمینه عوامل موثر بر مدل توسعه یافته شکوفایی شهری دانست. بدین ترتیب در این مرحله امتیاز هر یک از عوامل ۲۲ گانه که در مراحل پیشین شناسایی شده است در محله مورد نظر مشخص می‌گردد. به عبارت روش تر ماتریسی محاسبه می‌گردد که دارای یک سطر و یک ستون است. امتیازات عاملی هر یک از مولفه‌های اصلی شکوفایی، وزن عددی است که هر محله پس از ضرب وزن عاملی در مقدار شاخص استاندارد شده (Z) بدست می‌آید. در این ماتریس، امتیاز محله به تفکیک هر عامل مدل شکوفایی شهری مشخص می‌گردد.

جدول ۳- ماتریس امتیازات عاملی هر محله. ماخذ: نگارنده

محله نارمک	عامل‌های اصلی	
۱/۷۹	دسترسی به امکانات و خدمات عمومی	۱
۱/۷۵	حمل و نقل شهری	۲
۱/۴۱	توسعه روساخت	۳
۱/۵۸	توسعه زیر ساخت	۴
۱/۲۷	مسکن	۵
۱/۵۶	قدرت اقتصادی	۶
۱/۷۸	اشغال	۷
۲/۳۶	رشد اقتصادی	۸
۱/۸۹	ویژگی‌های کیفی و کمی فضاهای عمومی	۹
۰/۹۹	دید و منظر	۱۰
۱/۷۶	آموزش	۱۱
۱/۹	سلامت و بهداشت	۱۲

۱/۵۶	ایمنی و امنیت	۱۳
۱/۵۷	رضایت کلی از زندگی	۱۴
۱/۷۱	تعلق خاطر	۱۵
۱/۳	عدالت اجتماعی	۱۶
۱/۴۸	شمول جنسیتی	۱۷
۱/۸۳	شمول اجتماعی	۱۸
۱/۶۵	کیفیت هوا و الودگی صوتی	۱۹
۱/۴۷	مدیریت پسماند	۲۰
۱/۸۸	تعاملات اجتماعی و مشارکت مدنی	۲۱
۱/۷	حکمرانی محلی	۲۲

مرحله دوم (استاندارد کردن ماتریس امتیازات عاملی): در این مرحله و در راستای محاسبه امتیاز کل کیفیت زندگی و امتیازات نهایی، هر عامل شکوفایی شهری ماتریس را استاندارد می‌نماییم. برای استانداردسازی ماتریس فوق، درصدی از واریانس را که هر عامل تبیین نموده است، در ماتریس امتیازات عاملی اعمال نموده، ماتریس استاندارد شده نهایی حاصل می‌شود (زبردست و همکاران، ۳۸، ۱۳۹۲) جدول زیر ماتریس امتیازات عاملی استاندارد شده را به تفکیک هر یک از عوامل سازنده مدل شکوفایی شهری نشان می‌دهد.

جدول ۴- ماتریس امتیازات عاملی استاندارد شده به تفکیک هر محله. مأخذ: نگارنده

محله نارمک	عامل های اصلی	
۱	دسترسی به امکانات و خدمات عمومی	۱
.۹۹	حمل و نقل شهری	۲
.۶۲	توسعه روساخت	۳
.۶۶	توسعه زیر ساخت	۴
.۴۹	مسکن	۵
.۵۹	قدرت اقتصادی	۶
.۶۱	اشغال	۷
.۸۱	رشد اقتصادی	۸
.۶۴	ویژگی های کیفی و کمی فضاهای عمومی	۹
.۳۲	دید و منظر	۱۰
.۵۶	اموزش	۱۱
.۶۰	سلامت و بهداشت	۱۲
.۴۸	ایمنی و امنیت	۱۳
.۴۷	رضایت کلی از زندگی	۱۴
.۴۹	تعلق خاطر	۱۵
.۳۷	عدالت اجتماعی	۱۶
.۴۲	شمول جنسیتی	۱۷
.۴۹	شمول اجتماعی	۱۸
.۴۳	کیفیت هوا و الودگی صوتی	۱۹
.۸۲	مدیریت پسماند	۲۰
.۴۶	تعاملات اجتماعی و مشارکت مدنی	۲۱
.۳۸	حکمرانی محلی	۲۲

مرحله سوم: تبدیل امتیازات عاملی استاندارد شده به مقیاس خطی: داده های جدول ماتریس امتیازات استاندارد شده نشان می دهد که مقادیر مربوط به عوامل مدل توسعه یافته شکوفایی شهری در بازه های مختلف عددی قرار دارد که مقایسه و تحلیل فضایی را دشوار می سازد. بنابراین لازم است امتیازات عاملی استاندارد شده در محله نارمک را تبدیل به مقیاس خطی نموده و مقادیر مربوط را در ماتریس جدیدی بین بازه ۰ تا ۱۰ طبقه بندی نمود. امتیاز هر یک از عوامل و امتیاز کل را که با استفاده از رابطه تبدیل مقیاس خطی تعییر مقیاس داده شده، به پنج طبقه به ترتیب زیر تقسیم بندی نموده ایم:

جدول ۵- امتیازها و مقادیر عددی استاندارد شده. مأخذ: نگارنده

امتیازها	مقادیر عددی استاندارد شده
بسیار کم	۰/۲-۰
کم	۰/۴-۰/۲
متوسط	۰/۶-۰/۴
زياد	۰/۸-۰/۶
بسیار زياد	۱-۰/۸

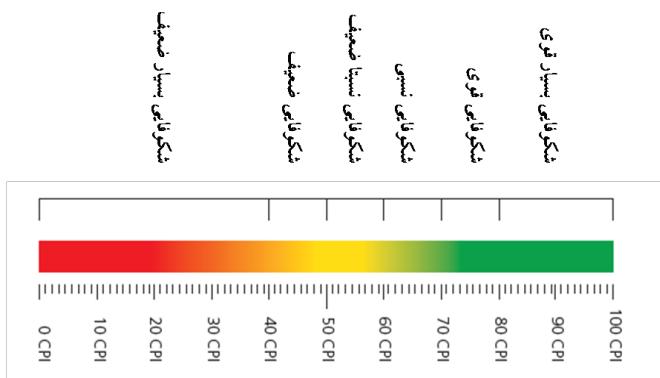
جدول ۶ ماتریس امتیازات عاملی تعییر مقیاس داده شده خطی را به تفکیک هر عامل در هر محله و بر اساس رتبه حاصل شده در مقیاس خطی نشان می دهد.

جدول ۶- ماتریس امتیازات عاملی تعییر مقیاس داده شده خطی. مأخذ: نگارنده

عامل های اصلی	محله نارمک
۱ دسترسی به امکانات و خدمات عمومی	بسیار زیاد
۲ حمل و نقل شهری	بسیار زیاد
۳ توسعه روساخت	زیلد
۴ توسعه زیر ساخت	زياد
۵ مسکن	متوسط
۶ قدرت اقتصادی	متوسط
۷ اشتغال	زياد
۸ رشد اقتصادی	بسیار زیاد
۹ ویژگی های کیفی و کمی فضاهای عمومی	زياد
۱۰ دید و منظر	کم
۱۱ آموزش	متوسط
۱۲ سلامت و بهداشت	زياد
۱۳ ایمنی و امنیت	متوسط
۱۴ رضایت کلی از زندگی	متوسط
۱۵ تعلق خاطر	متوسط
۱۶ عدالت اجتماعی	کم
۱۷ شمول جنسیتی	متوسط
۱۸ شمول اجتماعی	متوسط
۱۹ کیفیت هوا و الودگی صوتی	متوسط
۲۰ مدیریت پسماند	کم
۲۱ تعاملات اجتماعی و مشارکت مدنی	متوسط
۲۲ حکمرانی محلی	کم

بررسی تطبیقی عوامل شکوفایی شهری در محله نارمک: عامل حمل و نقل شهری و دسترسی به امکانات و خدمات عمومی در میان عوامل بیست و دو گانه این پژوهش در بالاترین امتیازات عاملی نسبت به سایر عوامل قرار داشته و می‌توان گفت که محله مورد بررسی در این عامل در وضعیت مطلوبی قرار دارد. مطابق با تبدیل امتیازات حاصل شده نارمک از لحاظ امکانات مسکن و آموزش، وضعیت اقتصادی، شمول اجتماعی و جنسیتی و تعاملات مدنی در وضعیت متوسط قرار دارد. امتیازات عاملی برای ویژگی‌های کمی و کیفی فضاهای عمومی، سلامت و بهداشت، توسعه روساخت و زیر ساخت و اشتغال در محله مناسب است و بیشترین مشکلات و کمبودهایی که ساکنان از آن رنج می‌برند مربوط به دید منظر مناسب محله و همچنین وضعیت مدیریت پسماند و حکمرانی محلی می‌باشد.

برنامه اسکان بشر ملل متعدد برای بیان و مقایسه میزان شکوفایی شهرها، سنجهای را پیشنهاد داده است. که میزان شکوفایی شهرها را از بین ۰ تا ۱۰۰ از شکوفایی بسیار ضعیف تا شکوفایی بسیار قوی در ۶ طیف نامگذاری می‌کند. برای مثال شهری با میزان عددی ۷۵ دارای شکوفایی قوی یا شهری با عدد بین ۴۰ دارای شکوفایی بسیار ضعیف است. کیفیت زندگی به طور کلی و بر اساس امتیاز ترکیبی حاصل از مجموعه عوامل در محله مورد مطالعه، در وضعیت متوسطی به لحاظ شکوفایی شهری قرار دارند و در مجموع عوامل می‌توان چنین بیان کرد که که محله نارمک با بدست اوردن عدد ۵۷ دارای شکوفایی نسبتاً ضعیف است که این نشان‌دهنده پایین بودن میزان شکوفایی در محلات تهران است.

تصویر ۴- میزان سنجش شکوفایی شهرها. مأخذ: ۱۰, CPI_2015 Global City Report

سنخش تطبیقی ابعاد اصلی شکوفایی شهری (CPI-QL) در محله نارمک : با توجه به جدول شماره ۸، نارمک بالاترین امتیاز را در بعد کالبدی از شکوفایی شهری دارند و پایین‌ترین امتیازها را در بعد مدیریتی کسب کرده‌اند. در محله نارمک با استناد به پاسخ‌های شهروندان به پرسشنامه، ابعاد شکوفایی شهری بدین صورت امتیاز کسب کرده اند: ۱- بعد کالبدی. ۲- بعد اقتصادی ۳- بعد زیست محیطی ۴- بعد کیفیت زندگی ۵- بعد برابری و عدالت اجتماعی ۶- بعد مدیریتی

جدول ۷- ابعاد مدل توسعه یافته شکوفایی شهری در محله نارمک. مأخذ: نگارنده

محله نارمک	ابعاد اصلی شکوفایی شهری	رتبه
۰/۸۱۲	کالبدی	۱
۰/۶۷	اقتصادی	۲
۰/۵۰۸	کیفیت زندگی	۳
۰/۴۲۶	برابری و عدالت اجتماعی	۴
۰/۶۲۵	زیست محیطی	۵
۰/۴۲	مدیریتی	۶

تصویر ۵- ابعاد شکوفایی شهری توسعه یافته (CPI-QL) در محله نارمک

جمع‌بندی یافته‌ها: شکوفایی شهری عملکرد دوگانه دارد؛ اولاً، آن به عنوان یک بستر برای مقایسه پذیری عمل می‌کند که در آن شهرها می‌توانند وضعیت خود را ارزیابی کنند و نرخ و عملکرد خود را با سایر شهرها مقایسه کنند. ثانیا، به عنوان ابزار سیاست استراتژیک عمل می‌کند که در آن داده‌ها و اطلاعات با نیازهای محلی و متناسب سازگار می‌شوند و برای اندازه‌گیری پیشرفت و شناسایی نقص در ابعاد مختلف رفاه استفاده می‌شود. این رویکرد افزایشی، قدرت بالقوه برای درک و سنجش مزیت‌های قابل مقایسه شهرها دارد.

سنجش شکوفایی بر اساس محلات، مقایسه بین محلات یک منطقه جغرافیایی را نشان می‌دهد و نشان می‌دهد که چطور اغلب چالش‌های مشترک میان چندین منطقه و محله شهری در میان مناطق دیگر یکسان است. حال این سنجش می‌تواند در سطح محلات شهر مورد بررسی قرار گیرد تا در سطح جهانی که مدل شکوفایی شهری بین شهرهای جهانی و حتی در سطح مقایسه بین کشورها در حال انجام است. برای مثال در مقیاس جهانی، در حالی که شهرهای آفریقایی همچنان با چالش مهمی در توسعه زیرساخت‌های مناسب و رشد سطح پهنه‌وری مواجه هستند، اکثر شهرها از منطقه آسیا و اقیانوس آرام با مسائل مربوط به پایداری محیطی و شهرنشینی پایدار مواجه هستند. این سنجش ابعاد و عوامل می‌تواند در هم سطح مورد استفاده قرار گیرد.

در این پژوهش پس از توسعه مدل، میزان شکوفایی شهری محله نارمک در شرق تهران که در مطالعات پیشین دارای کیفیت زندگی بالایی بوده است مورد سنجش قرار گرفت. هر یک از عوامل ۲۲ گانه شاخص شکوفایی شهری توسعه یافته (CPI-QL) وضعیت محله به تفکیک بررسی و رتبه بندی صورت گرفت. وضعیت شکوفایی شهری به طور کلی و بر اساس امتیاز ترکیبی حاصل از مجموعه عوامل در محله مورد مطالعه با امتیاز عاملی ۵۷۶.۰۰ است. که می‌توان گفت با توجه بررسی این امتیاز در مقیاس خطی، نارمک در وضعیت متوسط و نسبتاً ضعیف به لحاظ شکوفایی شهری قرار دارد.

شکوفایی شهری می‌تواند سنجه‌ای قابل اطمینان برای بررسی و سنجش و تحلیل و الوبت‌بندی اقدامات شهری و همچنین سنجش وضعیت شکوفایی شهرهای ایران باشد که امکان سنجش عددی میزان رفاه و توسعه برای شهرها را ایجاد می‌کند. لذا پیشنهاد می‌شود مقدار عددی این شاخص در ابعاد مختلف آن برای چند شهر کشور محاسبه شود. زیرا که این سنجش فضای رقابتی در بین شهرها ایجاد می‌کند که این مساله خود سبب به وجود آمدن انگیزه بیشتر برای پیشرفت و بستر مناسب برای توسعه شهری می‌شود. به عبارت دیگر با در دست داشتن کمیتی عددی که شدت ضعف یا قوت را در بخش‌های مختلف مدیریت شهری مشخص می‌کند، می‌توان برای تخصیص منابع بودجه های عمرانی برنامه‌ریزی بهتری داشت. با توجه به لزوم تعادل توسعه در بعد شکوفایی شهری، تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان شهر می‌توانند اولویت‌های توسعه و مشکلات اساسی هر محله را دریابند و دست به اقدام‌های منطقی و فکورانه برای بهبود کیفیت زندگی بزنند.

پی‌نوشت

City Prosperity Index- Quality of Life -۱

- ۲- این مدل یافته رساله دکتری نگارنده اول با عنوان "توسعه مدل شکوفایی شهری در شهرهای ایران با تأکید بر مولفه کیفیت زندگی" است.
- ۳- پژوهشی با عنوان "سنجش کیفیت زندگی شهری در کلانشهر تهران که در سال ۱۳۹۲ زیر نظر مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران در مهندسان مشاور خدمات مدیریت ایرانیان انجام شده است و بالغ بر ۱۲۰۰۰ پرسشنامه در تمامی ۱۱۴ ناحیه شهر تهران انجام شده است.(آخوندی و دیگران، ۲۰۱۴، ۲۲-۵)

UN HABITAT -۴

فهرست منابع

- آخوندی، ا.، برک پور، ن.، خلیلی، ا.، صداقت نیا، صفوی باری، ر. (۱۴۰۰). سنجش کیفیت زندگی شهری در کلانشهر تهران. نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۱۹(۲)، ۵-۲۲.
- اجزاشکوهی، م.، شیرازی، ع.، حداد مقدم، ز.، (۱۳۹۲)، بررسی عوامل موثر بر ارتقای کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی پنج تن آل عبا (الیمور مشهد)، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۲۱۵، ص ۵۹-۷۹.
- زبردست، ا. و خلیلی، ا. و دهقانی، م.، (۱۳۹۲)، کاربرد روش تحلیل عاملی در شناسایی بافت‌های فرسوده شهری، نشریه هنرهای زیبا، دوره ۱۸، شماره ۲، ص ۲۷-۴۲.
- طالبی، ه.، و زنگی آبادی، ع.، "تحلیل شاخص‌ها و عوامل موثر در توسعه انسانی شهرهای بزرگ کشور". تحقیقات جغرافیایی، دوره ۱۶، شماره ۱ پیاپی ۶۰، ۱۴۲-۱۴۲.
- قالياف، م.ب.، رostamiy، م.، رمضان زاده لسبوی، م.، و طاهری، م.ر.، (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت آباد) فصلنامه جغرافیا، شماره ۳۱. ص ۳۳-۵۳.
- Arbab P. City Prosperity Initiative Index: Using AHP Method to Recalculate the Weights of Dimensions and Sub-Dimensions in Reference to Tehran Metropolis. European Journal of Sustainable Development. 2017;6(4):289-301
- Baskha, M. et al. (2009), Ranking life quality indicators of Iran provinces, social welfare journal. Vol. 9, No. 37: 95-112.
- Habitat UN. State of the world's cities 2012/2013: Prosperity of cities. Routledge; 2013 OctNT OF CITY PROSPERITY
- Habitat UN.City Prosperity Index Methodology and Metadata.2016
- Roback, J. (1982), Wages, rents and the quality of life, Journal of Political Economy, 90 (6): 1257-1278.
- Sasaki R. Urban prosperity without growth?: sustainable city development with focus on human flourishing. Master Thesis Series in Environmental Studies and Sustainability Science. 2014.
- Schmit R. B. (2002), Considering Social Cohesion in Quality Of Life Assessments: Concepts and Measurement, Social Indicators Research
- UN-Habitat. The City Prosperity Initiative. United Nations Human Settlements Programme (UNHSP).2016
- UN-Habitat. Cities Prosperity Initiative Toolkit. World Urban Campaign Secretariat. 2013
- Wong C. A framework for 'City Prosperity Index': Linking indicators, analysis and policy. Habitat International. 2015 Jan 1; 45:3-9.
- Walford, Nigel, et al. "Older people's navigation of urban areas as pedestrians: Measuring quality of the built environment using oral narratives and virtual routes." Landscape and Urban Planning 100.1 (2011): 163-168.
- <https://region8.tehran.ir>